

פרק ט'

יחידה 23 - אבימלך הורג את אחיו ומשל יתם (א'-כ"א)

36 ספר שופטים | פרק ט'

4. א. מה הייתה תשובת הזית?
 ב. מה הייתה תשובת התאנה?
 ג. מה הייתה תשובת הגפן?
 ד. ומה הייתה תשובת האטד?
 מי במשל הם 'ארזי הלבנון'?

5. סכמו את דברי התוכחה והמוסר של יתם.

6. התאימו במחברתכם בין כל שם למשפט המתאים לו:

- אטד עילי גדלים הענבים
- יתם אני גדל בלבנון
- ארז ממש רציני למלך
- שכם כרת ברית עם אבימלך
- נפן אני עלול להצית שריפות
- אבימלך העיר שבה מלך אבימלך

שאלת הפנמה: מדוע אנשים מסרבים לתפקידים גדולים שמציעים להם? האם גם לכם קרה שסירבתם לתפקיד חשוב שהציעו לכם? מדוע? אם היום היו מציעים לכם שוב תפקיד זה, האם הייתם מקבלים אותו?

35 ספר שופטים | פרק ט'

פרק ט'

מבשר הכיבוש	מעשי השופטים				שני מעשים נוראים
	השופטים הראשונים	השופטים האחרונים	שם	מקום	
א-ב	ב-ג	ד-ה	ו-ז	ח-ט	י-יא
אבימלך	יפתח	יג-יד	יז-יח	יט	יג-יא

יחידה 23 - אבימלך הורג את אחיו ומשל יתם (א'-כ"א)

1. סדרו את המשפטים הבאים במחברתכם על פי סדר התרחשותם:

- אבימלך בא אל בית אביו שבנפחה והורג את כל אחיו.
- יתם מצליח להימלט מידי אבימלך אחרי שהתחבא מפניו.
- אבימלך משכנע את אחי אמו שיבואו אל תושבי שכם וישכנעו אותם שעדיף להם שרק אבימלך ימשול בהם, ולא 70 בני יחזקאל ימשלו בהם, כי מלך אחד עדיף על 70.
- כל בעלי שכם ובעלי בית מילוא מתאספים וממליכים עליהם את אבימלך באלון מוצב.
- בעלי שכם מקבלים את בקשת בני אמו של אבימלך ונותנים לו 70 ככר כסף, כדי שישכור בהם אנשים ריקים ופוחזים שיהיו צבאו.

שאלת העמקה: מה המילה החוזרת על עצמה בהסיוט שזנת בפסוקים א'-ו? חשבו: מה המסר שהפסוקים מנסים ללמד אותנו?

2. השלימו במחברתכם:
 יתם הלך ועמד בראש ...
 ואמר להם ...

3. א. למי משולים בני געון?
 ב. למי משול אבימלך ומדוע?

קטע מפרש: 'בעלי שכם' - אדוני שכם, בעלי הקרקעות החשובים בעיר.
 'אנשים ריקים' - ריקים מן החכמה, פתח ופיה ממוקשים - שאינו מושב בועת.
 'החולתי' (פסוק ו) - הלא יתור כדאי לי לעשות במלואת הכבדה המצויה.

הקדמה

שכם וסביבתה - שכם שוכנת בעמק בין שני הרים - הר גריזים (גוש הררי גדול מדרום לעיר שכם) והר עיבל. אזור העיר שכם מהווה חוליה מקשרת בין צפון הארץ לדרומה, ובה עברה הדרך המרכזית בגב ההר. שכם הייתה עיר מוקפת חומה, ובה שערי כניסה גדולים לעיר. המיוחד לשכם וסביבותיה שהיו מרובות באילנות. כדי להבדיל בין האילנות המרובים, הוסיפו לכל אחד כינוי מיוחד כמו אלון מוצב, אלון בצעננים וכד'.

באזור העיר שכם שכנו ערים וכפרים אחרים, כגון בית מילוא. אזרחי העיר וסביבותיה מכונים 'בעלי שכם'. המשל - בהמשך הפרק אנו לומדים על משל יתם, המכונה גם 'משל העצים'. משל הוא סיפור קצר המשמש כאמצעי חינוכי להעברת מסרים. לעתים אפשר להפיק מספר מסרים שונים מתוך המשל. הנמשל הוא המסר, גלוי או סמוי, שהמשל רמז אליו. דרך הנמשל אפשר להעמיד את האדם על מציאות, על טבע אנושי, ועל דרכי התמודדות עם מציאות מסוימת.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מה אנו יכולים ללמוד על תכונותיו ואופיו של אבימלך מהתנהגותו המתוארת בפסוקים?
2. במה שונה דמותו של אבימלך משאר השופטים שלמדנו עליהם עד כה בספר שופטים?
3. מה מייצגים התאנה, הגפן והזית, ומה מייצג האטד? מדוע כל העצים בורחים מהמלכות ומדוע האטד שש לתפוס את כתר המלכות?
4. מה המסר שניתן ללמוד מהמשל של יותם, 'משל העצים'?

אפשרויות למענה ולדיון

בסוף פרק ח' למדנו שלגדעון היו ילדים רבים מנשים רבות. לאחד מילדיו קראו אבימלך. אבימלך לא הולך בדרכו של אביו, גדעון, שאינו רוצה את המלוכה (ייתכן שאבימלך חשב ששמו מלמד על התפקיד שייעד לו אביו). אבימלך חומד את המלוכה ומוכן להשתמש בשיטות אכזריות כדי למלא את מידת הגאווה שבו. במקום למלא את תפקידו העיקרי של מלך ישראל - לקדם את עם ישראל לאחדות, אבימלך מביא לפיצול בעם. ניתן לשים לב למילה 'אח' החוזרת על עצמה בהטיות שונות בפסוקים הפותחים את הפרק. תפקידה של מילה זו הוא לתת תחושה שאבימלך רוצה באחדות בין אחים, אך דווקא בשם אחדות זו הוא מוכן להרוג את אחיו האמיתיים.

דמותו של אבימלך עומדת בניגוד חריף לשאר השופטים. שאר השופטים נשלחים ע"י ה' להושיע את ישראל. לעומת זאת, אבימלך כלל אינו נשלח ע"י ה' ואינו מושיע את ישראל. מי שמינה את אבימלך אינם אלא בעלי שכם, ולכן במהלך הפרק הוא אינו מכונה שופט אלא שר (פסוק כ"ב).

האח הקטן, יותם, ניצל ממעשה ההרג. הוא מחליט שלא לשתוק לנוכח העוול הנורא שאירע למשפחתו ולעם ישראל. יותם מקלל את בעלי שכם מהר גריזים. בספר דברים (כ"ז, י"ב) מוזכר שהר גריזים הוא הר הברכה, אך יותם הפכו להר הקללה.

יותם משתמש במשל כדי להמחיש ולחדד את המסר שהוא רוצה להעביר לבעלי שכם, ולאבימלך בראשם. תחילה נבאר את המשמעות של המשל. שלושה סוגי אילנות מונה המשל: התאנה, הגפן והזית. המשותף לפירות אלו הוא שבכולם נשתבחה ארץ ישראל. בנוסף לשלושת אלו, המשל מונה גם את עץ הארז מן הלבנון. אילנות אלו משובחים ונותנים פירות המשמשים לאכילה או שאפשר להשתמש בהם לשימושים חשובים, כגון בניין וכד'. כל האילנות מעדיפים להמשיך בתפקידיהם החשובים ורואים במלוכה תפקיד שיגרום להם לחדול מתרומתם לחברה. כולם מסרבים ליטול חלק בהנהגת הכלל. תשובותיהם של העצים מאפשרות לאטד לעלות לשלטון ופותרות פתח לכך. האטד סובר שהוא הראוי למלוכה, ולכן הוא מקבל את בקשת שאר האילנות. המאפיין המרכזי של האטד הוא שאינו נותן פירות והוא עלול להבעיר אש שתכלה

אזורים פוריים וחקלאיים.

אילן שאינו נותן פירות, אינו יכול לקבל לידי את מושכות השלטון. גם האטד מפנים שבאמת אינו ראוי למלוכה, לכן הוא משתמש באיומים על שאר האילנות בשאיפה לתפוס את השלטון.

כעת, אחרי שסקרנו את משמעות המשל, נעבור לנמשל. האילנות הנותנים פירות רומזים על גדעון שהושיע את ישראל ומתנהג בענווה כלפי הקב"ה, שהוא מלך ישראל. העם מבקש מגדעון למלוך, אך הוא סירב למלוך. אבימלך, בנו של גדעון, נמשל לאטד שאינו נותן פירות ושורף כל חלקה טובה בעם ישראל. אבימלך, שאינו ראוי למלוכה, רוצה את כס המלכות. כשם שהאטד מאיים לשרוף את שאר האילנות, כך תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם. אש הכבוד, הקנאה והתאוהו תשרוף אותם.

המסרים העולים מן היחידה

1. **יושר ואמת** - במשלו דורש יותר מעשות מעשים ביושר ואמת, ולא מתוך אינטרסים שפלים ומקולקלים. למרות הסכנה הכרוכה באמירת האמת, יותר לא מחניף לבעלי שכם ואומר את האמת בפניהם.
2. **רדיפה אחר הכבוד** - אבימלך, בעל מידת הגאווה, רודף אחרי הכבוד והשררה ומנסה למלוך.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. ציירו בקומיקס את משל יותם.
2. הציגו את משל יותם.
3. להראות בתמונות את מקום שכם ומעליו את הר גריזים.
4. משימה: כל תלמיד חוזר הביתה ואומר מילה טובה לאחיו או לאחותו. ניתן גם לכתוב לאחד מבני המשפחה מכתב המביע תחושות של קרבה ואהבה בין בני המשפחה.

יחידה 24 - מרד אנשי שכם באבימלך (כ"ב-מ"א)

37
ספר שופטים | פרק ט'

**באורי
מלים**

ד"ר שירי - לטון סודה, סלט.
ד"ר דוד קובץ, דוד קובץ
סוהר יי.
ד"ר יעקב (פסקי ל"א) -
הבית השני, בנימינה.
ד"ר יעקב (פסקי ל"א) -
מרכז בדין, פסקי
"ספר הארץ" (פסקי ל"א) -
בית דין הארץ.

יחידה 24 - מרד אנשי שכם באבימלך (כ"ב-מ"א)

7. האם נכון לכנות את אבימלך בשם "מלך ישראל"? הוכיחו זאת מפסוק כ"ב.

8. כתבו מה עשו בעלי שכם כאשר יצאו לשדה, מתוך ביטחונם בבעלי:

9. בתוך משתה היין ביוה געל את אבימלך ואמר "רבה צבאן וצאה". למה התכוון?

10. א. השלימו במחברותכם:
שר העיר ...
שלח מלאכים ...
ב. מה אמרו לו השליחים?
ג. תארו בלשונכם את המלחמה בין אבימלך ובעל.

ד"ר יעקב

הקדמה

נאמנות לשלטון - כל שלטון מתבסס על נאמנות האזרחים לשלטון, שלולא כן, השלטון עלול לאבד את הלגיטימציה בעיני האזרחים. בעקבות כך יכול להיווצר מרד בשלטון, שהגדרתו היא סירוב להכרה במנהיגות הקיימת. אי הכרה זו מובילה לאי ציות למנהיגות, ולעתים לניסיונות אלימים לפרק את המנהיגות. אם כן, המנהיגות צריכה לעשות כל שביכולתה במטרה לדכא את ניסיונות המרידה בכל אמצעי. אחד האמצעים של השלטון לגלות מרידות מבעוד מועד, הוא מינוי שליט בכל עיר שידווח על תכנון מרידה בעירו.

המכס - נוסף לנאמנותם של האזרחים לשלטון, שלטון מתבסס גם על גביית מסים. לולא הכסף הנגבה מהתושבים, השלטון אינו יכול להתנהל כלכלית, מה שעלול להביא לקריסתו. אמצעי נוסף של שלטון להחזיק מעמד כלכלית הוא גביית מכס. המכס היה נגבה משיירות של סוחרים שהיו עוברות במדינה. בשכר המכס שנגבה, השלטון היה נותן להם לעבור בשלום בארצו. אם השלטון לא מצליח להגן על השיירות, הרי שהשלטון למעשה אינו שולט בשטח.

ביחידה זו נלמד על ניסיון מרידה של בעלי שכם באבימלך, הן מצד הנאמנות והן מהצד הכלכלי.

אבימלך ניצל את יכולותיו המלחמתיות, כגון תקיפה באמצעות מארבים, ואת הנחיתות של שכם המוקפת הרים. נקודת תורפה נוספת שהייתה לעיר שכם היא הצורך של חקלאי העיר לצאת מדי יום אל מחוץ לעיר, לאזורים חקלאיים. יציאה זו היוותה סכנה לשלומם, כיוון שאנשי אבימלך היו עלולים לתקוף.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. חשבו: מה הם המניעים של בני אדם לבגוד זה בזה? מדוע הם נוהגים כך? כיצד נוכל לחנך את עצמנו להיות אנשים נאמנים?
2. נסו לאפיין במידות ובתכונות כל אחת מהדמויות המוזכרות ביחידה.

אפשרויות למענה ולדיון

יחידה זו מתארת את התגשמות משל יותם. עירו של אבימלך, שהיוותה את מרכז שלטונו ובה הוא שם את מבטחו, נהפכה לרועץ כנגדו. הפסוקים מציינים שהכול בא מאת ה', כדי להוציא את הצדק לאור על הריגתם של שבעים אחי אבימלך.

בעלי שכם פוגעים כלכלית ושלטונית במלכותו של אבימלך. פגיעה זו מהווה מכה קשה לאבימלך, והוא מיד מנסה למנוע את ערעור שלטונו. ראש המתנגדים לשלטונו של אבימלך הוא געל בן עבד (השם 'געל בן עבד' נשמע כשם הגורם לדחייה). געל הצליח להשפיע על בעלי שכם שיבטחו בו ומסכסך בינם לבין אבימלך. מעניין שכל תיאור ההמרדה של בעלי שכם מתרחש בבית עבודה זרה, דבר המלמד על השפעת הכנענים על אנשי שכם.

את כל מעשה ההמרדה של געל, שומע זבול, ששימש כשר העיר שכם. כיוון שלזבול אין כוח צבאי להתמודד מול המרד שנוצר בעירו, הוא שולח שליחים אל אבימלך, בבקשה שיבוא להתמודד עם המורדים.

זבול מציע לאבימלך שיסתתר מחוץ לעיר, וכשגעל ואנשיו יצאו מחוץ לעיר, יפתיע אותם אבימלך ויתקוף אותם. אבימלך לא קיבל את עצתו, ומתוך מידת הגאווה הוא יוצא לתקוף את געל בסמיכות לעיר. זבול נראה כאדם ניטרלי שמשתלב עם כל שליט שבא לעיר, לכן געל פונה אליו ומשוחח עמו. אך לאמיתו של דבר זבול מצדד באופן מוחלט בשלטונו של אבימלך ומסלק את געל מהעיר שכם.

בתחילה בעלי שכם תמכו בגעל, אך אחרי סילוקו מן העיר שבו לתמוך באבימלך. התנהגות זו מראה על חלקלקות לשונם. הם משנים את עורם לפי מי ששולט בעיר.

המסרים העולים מן היחידה

1. **השגחת ה' -** הקב"ה מסובב את העולם כדי להעניש את אבימלך על הריגת אחיו.
2. **נאמנות למנהיג -** בשונה מגעל בן עבד, זבול שומר נאמנות לאבימלך ומדווח לו על הצרה המתקרבת.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. ניתן לצייר או לבנות דגם של הקרב נגד מגדל שכם או המגדל בתבץ.
2. שחקו 'זהה את הדמות' בדמויות הבאות: געל בן עבד, זבול, אבימלך, אנשי שכם.

יחידה 25 - החרבת שכם והריגת אבימלך (מ"ב-נ"ז)

38 ספר שופטים | פרק ט'

יחידה 25 - החרבת שכם והריגת אבימלך (מ"ב-נ"ז)

11. הסבירו מדוע יצאו תושבי שכם אל שדותיהם יום אחרי המלחמה בבעל.

12. א. תארו את הקרב שבו העניש אבימלך את אנשי שכם. ב. כיצד הערים אבימלך במלחמה על אנשי שכם?

13. בעלי מגדל שכם לא היו בעיר שנלכדה. לאן הם התקבצו?

14. כיצד נלחם בהם אבימלך?

15. "אחרי שאבימלך החרב את שכם, הלך לתבץ, שם גם מרדו בו. תארו בלשונכם במחברתכם מה התרחש שם.

16. מה המסר שאנו יכולים ללמוד מפסוקים נ"ו-נ"ז?

באורי מלים

דרישה מילוי - סדר מלה
לקלקל - הוסיף
מלח - רביל - חלק קטן
האבן והעניש על החרובים
קדמוני (מסות חרו) -
כלי מלחמה שמטו האבד
הא גרין מצדו השני הוא
את חפדה.

רשמים

מילים

הקדמה

אש המרד באבימלך התפשטה לא רק בעיר שכם, אלא גם בערים סביבותיה, כגון תבץ וארומה. אבימלך יוצא לכבות את אש המרד.

בעת העתיקה הערים היו בנויות כמבצר בתוך מבצר. החומה הפנימית, אשר שימשה להגנה במקרה שהחומה החיצונית נפרצה, מכונה 'מגדל'.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מדוע אבימלך לא הסתפק בגירושו של געל בן עבד?
2. מה אנו לומדים מפסוקים נ"ו-נ"ז על השגחת ה'?

אפשרויות למענה ולדיון

אנשי העיר שכם חשבו שאחרי גירוש געל בן עבד והקרב שאירע מחוץ לעיר, ישוב השקט אל העיר, ויצאו כמדי יום לעבודתם בשדה. אך בניגוד לאנשי שכם, אבימלך לא שכח את הרצון למרוד בו. הוא שאף לתקוף את העיר שכם, להרוג את אנשיה ולהרוס את העיר עד היסוד. ואכן, אבימלך עמד במשימתו, הרג את אנשי העיר, הרס את בתיה ופיזר מלח על חורבות העיר, כאות וכסימן לכך ששום אדם לא יוכל להקים אותה מחדש.

בעלי שכם מסתתרים במקדש מבוצר של בעל ברית. מקום זה היה מבוצר מאוד והיה קשה לתקוף אותו ולהיכנס אליו. לכן אבימלך שורף מבחוץ את המקום על יושביו.

אבימלך ממשיך במסע דיכוי המרד סביב העיר שכם. ייתכן שהעיר תבץ הייתה בנויה כמבצר בתוך מבצר, כך שאם האויב מצליח לחדור את החומה החיצונית, אפשר לברוח לתוך החומה הפנימית הנמצאת בתוך העיר. כאשר אבימלך התקרב בראש חייליו אל החומה, זרקה עליו אחת מנשות העיר את החלק של האבן העליונה של הריחיים ופגעה בראשו. כיוון שאבימלך לא רצה למות בידי אישה, הוא ביקש מנערו שיהרוג אותו. בסופו של דבר אבימלך נענש 'מידה כנגד מידה' - הוא הרג את שבעים אחיו, ובסוף גם הוא נהרג.

הפסוקים החותמים את הפרק מגלים לנו את ההשקפה האלוקית על כל הקורות אותנו בפרק ט'. ה' משגיח ומשלם לאנשים הבוחרים ברע.

המסרים העולים מן היחידה

שכר ועונש - הקב"ה נותן לבני אדם את כוח הבחירה החופשית לבחור בטוב או ברע. אנשים שבחרו ברע יבואו על עונשם.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. להראות במפה היכן שוכנים שכם ותבץ.
2. אחרי שלמדנו בפרק זה על הדמויות של געל, זבול ואבימלך, נסו להרכיב תעודת זהות של כל אחד מהם. שלבו בתעודות הזרות את הנתונים הבאים: מקום מגורים; מקצוע; תכונה דומיננטית; ממה הוא פוחד; ממה הוא שמח.